

Οροπέδιο Λασιθίου

Επίσκεψη στο χθες και στο σήμερα

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ANNA ΚΑΛΑΪΤΖΗ, ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΡΟΣΟΣ

Δεν προσδοκούσα βέβαια ν' αντικρίσω απέναντί μου τον Χορό των Ανεμόμυλων. Για δυο λόγους: πρώτα γιατί ήταν χειμώνας και μια τέτοια εποχή οι Χορευτές του Ανέμου μαζεύουν τα φτερά τους. Κι ύστερα, γιατί το 2006 ελάχιστοι ανεμόμυλοι έχουν απομείνει στο οροπέδιο. "Έχουν περάσει οριστικά τα χρόνια, που χιλιάδες λευκά φτερά γοργοστρέφονταν στο φύσημα του ανέμου κι έκαναν το Λασιθί μοναδική στον κόσμο περιοχή με τόσους ανεμόμυλους.

- Εγώ, ωστόσο, ευτύχησα να προλάβω την ακμή τους και να αιχμαλωτίσω με το φακό μου την ανάλαφρη τροχιά τους, μας λέει ο Βασίλης Δρόσος, φωτογράφος του Ηρακλείου, ταξιδευτής και ορειβάτης.

Τον αφήνουμε να ξεφυλλίζει τις αναμνήσεις του, να διηγείται την πρώτη του γνωριμία με το Λασιθί, σχεδόν μισό αιώνα πριν.

Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΥ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ : Ήταν το 1960. Στα 16 μου χρόνια τότε ήμουν κιάλας φωτογράφος. Εκείνη την εποχή όλοι οι φωτογράφοι κνηγουσαμε τις εκδρομές των σχολείων για να βγάζουμε αναμνηστικές φωτογραφίες στα παιδιά. Ήταν Απριλίου κι ένα γυμνάσιο είχε προγραμματίσει εκδρομή στο οροπέδιο Λασιθίου. Τους ακολούθησα μ' ένα μηχανάκι τύπου "σόλεξ". Φτάσαμε στη **Μονή Κεράς** και συνεχίσαμε τον ανηφορικό, στριφογυριστό χωματόδρομο γεμάτο πέτρες από κατολισθήσεις. Το μηχανάκι ζοριζόταν και κάποια στιγμή έκοψε το γκαζόσουμα. Δεν είχα τα κατάλληλα εργαλεία για να το φτιάξω και γύρω μου υπήρχε ερημιά. Έβλεπα από μακριά τους πετρόμυλους στο **Σελί** και, νομί-

ζοντας ότι εκεί ήταν το χωριό Λασιθί, υπολόγισα ότι θα μπορούσα να φτάσω τσουλώντας το μηχανάκι για να βρω βοήθεια. Με έκπληξη όμως διαπίστωσα ότι δεν υπήρχε άνθρωπος εκεί. Σταμάτησα στην μπούκα του Σελιού κι ένοιωσα να με κυριεύει δέος.

Ένας αλλιώτικος κόσμος πρόβαλε μπροστά μου. Ένα τοπίο παραμυθένιο με χιλιάδες ανεμόμυλους να κατακλύζουν τον κάμπο και να γυρίζουν σαν ένα σμήνος από λευκές πεταλούδες.

Κατηφορίζω προς τον κάμπο. Συναντάω έναν χωρικό που έφτιαχνε αυλακιές με την σκαλίδα και οδηγούσε το νερό που έβγαζε ο μύλος προς τον κήπο του. Τον ρωτάω να μου πει πού είναι το Λασιθί. "Έπαε παιδί μου" μου λέει, "ποιο χωριό θες, επαε έχει πολλά χωριά γύρω

Η καθημερινότητα της αγροτικής ζωής, τότε που πρωταγωνιστές ήταν τα χέρια των ανθρώπων.

ΦΩΤ. PHOTO DROSSOS

γύρω...". "Εγώ θέλω να μου πεις σε ποιο χωριό θα φτιάξω το μηχανάκι μου", του απαντώ. "Εδώ συνεννοηθήκαμε", μου λέει. "Ακου να δεις, θα πας στο Τζερμιάδο είναι το πιο μεγάλο χωριό κι εκείά θα ρωτήξεις πού είναι ο πεταλωτής. Αυτός πεταλώνει τσι γαϊδάρους μα ξέρει και από μηχανές γιατί σιάχνει και τα σκαφτικά εργαλεία και σήγουρα θα σου το σάξει." Αποχαρέτησα το χωρικό και σπρώχνοντας το μηχανάκι έφτασα μετά από είκοσι λεπτά περίπου στο Τζερμιάδο. Εκεί βρήκα τον πεταλωτή να προσπαθεί να προσαρμόσει ένα πέταλο σε κάποιο γαϊδουράκι. Δίπλα ήταν και άλλα δεμένα γαϊδουράκια. Ο πεταλωτής ήταν νευριασμένος γιατί το γαϊδουράκι τσινούσε και τον δυσκόλευε. Σε κάποια στιγμή που σταμάτησε για να σκουπίσει τον ιδρώτα του, πήρα το θάρρος να τον ρωτήσω αν μπορούσε να ρίξει μια ματιά στο μηχανάκι μου. Με κοίταξε και

νευριασμένος όπως ήταν μου είπε: "Να περιμένεις στη σειρά γιατί έχω και άλλους δυο να πεταλώσω και απόεις θα ξα-νοιξω ίντα μπορώ να κάμω".

Σάστισα λίγο μα δεν μίλησα. Η ώρα περνούσε και ο πεταλωτής δεν τελείωνε. Έτσι αποφάσισα να πάρω το μηχανάκι και να γυρίσω. Στο δρόμο για την επιστροφή παρατηρούσα το τοπίο. Μου άρεσε πάρα πολύ τούτος ο τόπος, η ομορφιά του κάμπου, οι μύλοι - που τους θεώρησα σαν το 8ο θαύμα του κόσμου που δεν είχε ανακαλυφθεί. Ζορίστηκα μέχρι να φτάσω στο Σελί. Σκούπισα τον ιδρώτα μου και κάθισα λίγο ακόμα να θαυμάσω τούτο το πανόραμα. Μπροστά μου ο δρόμος κατηφόριζε μέχρι το Αβ-δού. Καβάλησα το μηχανάκι, έφτασα μέχρι εκεί, και, σπρώχνοντας στις ανηφόρες και καβαλώντας στις κατηφόρες έφτασα στο Ηράκλειο ξημερώματα. Σ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής δεν

ΦΩΤ. PHOTO PRESSOS

συνάντησα ούτε ένα αυτοκίνητο.

Από τότε πήγαινα σχεδόν κάθε Κυριακή σαν εκδρομή, γιατί μου άρεσε να βλέπω τους μύλους και τις διάφορες εργασίες που γίνονταν στον κάμπο. Μετά το γάμο μου έφερα εδώ τη γυναίκα μου και αργότερα τα παιδιά μου. Γνώρισα πολλούς, έκανα φίλους Λασιθιώτες. Είναι άνθρωποι αγνοί, καλόκαρδοι, εργατικοί, προοδευτικοί και ντόμπροι. Είναι πολύ σφιχτοί σε θέματα οικονομικά, μα αυτό που θα σου παζαριάσουν να είσαι σίγουρος πως θα το πάρεις, δεν θα σε εξαπατήσουν. Το χρήμα το βγάζανε δύσκολα και αυτό τους έκαμε να μην είναι σπάταλοι. Στα μάτια μου ήταν μια ξεχωριστή κοινωνία, κλεισμένη μέσα στα βουνά που περιζκλείουν τούτο τον τόπο. Όταν έφτανα στο Σελί αισθανόμουν σαν να άνοιγε μια πύλη, που στο διάβα της με πήγαινε σε άλλο κόσμο. Από εδώ ο κάμπος φάνταζε σαν μια

πίστα χορού, όπου η λαογραφία όλου του τόπου έδινε το δικό της ρεσιτάλ κάθε εποχή του χρόνου. Ανάλογα με την εποχή οι χωρικοί, αγρότες και κτηνοτρόφοι, με τις εργασίες τους έκαναν την "πίστα" να παίρνει άλλη όψη και χρώμα. Άλλοτε σπέρνονταν σιτηρά, άλλοτε με κηπευτικά και άλλοτε με πατάτες. Και το χειμώνα όταν σταματούσε ο "χορός", η πίστα σκεπαζόταν μ' ένα μανδύα από χιόνι και νερό περιμένοντας την άνοιξη για ν' αρχίσει πάλι ο κύκλος της ζωής.

Σχεδόν 50 χρόνια έχουν περάσει από τότε μα ακόμα δεν χορταίνω να βλέπω αυτό το θέαμα. Με μαγεύει ακόμα και τώρα που απέμειναν μύλοι λιγοστοί, αρκετοί όμως για να φέρουν στο μυαλό μου τις όμορφες στιγμές και τη νοσταλγία του παρελθόντος, τότε που το οροπέδιο Λασιθίου ήταν το ομορφότερο θεματικό και λαογραφικό πάρκο στον κόσμο.

**Εικόνες από το
παρελθόν, τότε
που η γη του
οροπεδίου
Λασιθίου
οργανόταν με τη
βοήθεια των
ζώων, με κόπο και
ιδρώτα.**

Σκηνές γραφικές από το παρελθόν, που σπανίζουν όλο και περισσότερο στις μέρες μας.

Το οροπέδιο Λασιθίου στα χρόνια της ακμής του με τους χιλιάδες ανεμόμυλους

και η σύγχρονη εικόνα μια μέρα του χειμώνα.

ΑΡΧΕΣ ΓΕΝΑΡΗ ΤΟΥ 2006

Αφήνουμε τη δημοσιά Ηρακλείου-Αγ. Νικολάου και παίρνουμε τις ανηφοριές για το Λασιθί. Λίγες μέρες πριν, ο φίλος του περιοδικού **Νικόλας Λουκάκης**, μισός Λασιθιώτης και μισός Σφακιανός, μας προσκάλεσε στον τόπο του.

- *Μα, τι έχουμε να δούμε στο Λασιθί τέτοια εποχή; ήταν η τελευταία γραμμή αντίστασής μας.*

- *Τις εικόνες του χειμώνα με την καθάρια ατμόσφαιρα, την ηρεμία που επικρατεί σε χωράφια και χωριά, τη συντροφικότητα πλάι στο αναμμένο τζάκι, τον συναρπαστικό και απρόβλεπτο καιρό, όλα αυτά που βιώνουν μόνον οι ντόπιοι και ελάχιστοι επισκέπτες.*

Δεν χρειάστηκε να καταβάλει ιδιαίτερη προσπάθεια για να μας πείσει ο Νικόλας. Ανηφορίζουμε με πολλές στροφές σε ασφάλτινο οδικό δίκτυο, που δεν θυμίζει καθόλου τον στενό χωματόδρομο που είχε συναντήσει το 1960 ο Βασίλης Δρούσος. Το γραφικό χωριό "**Κερά**" είναι ο τελευταίος οικισμός, πριν βρεθούμε στο οροπέδιο Λασιθίου. Πασίγνωστο μνημείο της ορθοδοξίας στην περιοχή είναι η περίφημη Μονή "**Παναγίας της Κεράς**". Είναι χτισμένη λίγο κάτω από το δρόμο, σε υψόμετρο 630 μ. Το τοπίο είναι υπέροχο, κατάφυτο, με άφθονα νερά. Από τον αύλειο χώρο της μονής η θέα προς τον κάμπο και την απεραντοσύνη του Κρητικού Πελάγους είναι εντυπωσιακή. Εξίσου εντυπωσιακή είναι και η αρχιτεκτονική του Καθολικού, με εμφανή τα στοιχεία της βυζαντινής καταγωγής του.

Αν και η ακριβής χρονολογία ίδρυσης της μονής είναι άγνωστη, θεωρείται πιθανόν ότι ανάγεται στην Β'. Βυζαντινή περίοδο, (961-1204). Η πρώτη επίσημη αναφορά στην ύπαρξή της περιέχεται σε έγγραφο συμβολαιογράφου του Χάνδακα με ημερομηνία **13 Ιουλίου 1333**.

Ο ευγενέστατος **παπά-Μάξιμος** μας υποδέχεται στο αρχονταρίκι και μας ξεναγεί στο εσωτερικό του Καθολικού με τις υπέροχες τοιχογραφίες, που συντηρήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Στην μακράιωνη ιστορία της η Μονή γνώρισε αλλεπάλληλες καταστροφές και περιπέτειες. Πολλές φορές τα έδωσε όλα για την πατρίδα και έγινε

**Ο Βραχώδης κώνος του "Καρφιού".
Το Καθολικό της περιφέρειας
Μονής Κεράς (κάτω)**

προπύργιο απελευθερωτικών αγώνων. Φορτωμένες με θρύλους και παραδόσεις είναι οι δυο εικόνες: της "**Παναγίας Καρδιώτισσας**" που σήμερα βρίσκεται στον ναό του Αγ. Αλφόνσου και της "**Παναγίας Κεράς**", που βρίσκεται στο τέμπλο του Καθολικού.

Καθώς ανηφορίζουμε προς το οροπέδιο, προβάλλει ψηλά στ' ανατολικά ένας θεαματικός βραχώδης κώνος. Είναι ο μοναχικός λόφος του "**Καρφιού**", με τον ομώνυμο αρχαιολογικό χώρο, όπως μας πληροφορεί μια πινακίδα στ' αριστερά του δρόμου. Σ' αυτή την ανεμοδαρμένη και κακοτραχάλη περιοχή πιστεύεται ότι βρήκαν καταφύγιο το 1100 π.Χ. οι Μινωίτες για ν' αποφύγουν τους Δωριείς. Με κάποιες ανασκαφές έχουν βρεθεί υπολείμματα οίκησης, πιθανότατα όμως πολύ περισσότερα θα αποκαλύπτονταν ακόμη με μια συστηματική ανασκαφή.

Ο χωματόδρομος μας οδηγεί, δυο χιλιόμετρα μετά την άσφαλτο, σε επιμήκη αυχένα απόλυτα εκτεθειμένο στους ανέμους. Εδώ, σε υψόμετρο 1050 περίπου μέτρων, μια σειρά από ερειπωμένα οικοδομήματα δεσπόζουν στη γραμμή του αυχένα. Είναι οι πάλαι ποτέ περήφανοι πετρόμυλοι-αλευρόμυλοι, 24 συνολικά, που σαν αληθινοί βιγλάτορες ορθώνονται στην είσοδο του οροπεδίου. Κάποιοι απ' αυτούς παραμένουν στο αρχικό τους ύψος. Άλλοι κείτονται σε λιθουσαρούς. Όλοι όμως μας αφήνουν κατάπληκτους με τη βαριά τους κατασκευή από μεγάλους λίθους που τους κάνουν να μοιάζουν περισσότερο με προμαχώνες παρά με μύλους.

Διακρίνεται ακόμη προς την κατεύθυνση του οροπεδίου το παλιό και εγκαταλελειμμένο καλντερίμι, που κάποτε οδηγούσε με πολύ σύντομη διαδρομή από τους μύλους στα χωριά. Σήμερα που νέκρωσαν οι μύλοι, έπαψε ν' αντηχεί το λιθόστρωτό του από τα βήματα των ανθρώπων και των ζώων. Μόνον κάποιος καλά ενημερωμένος, ταξιδιώτης - φυσιολάτρης το θυμάται.

Επιστρέφουμε στο ασφάλινο οδικό δίκτυο, που σε μερικά λεπτά μας φέρνει στο "Σελί", τον αυχένα που αποτελεί την κύρια πύλη εισόδου στο Λασιθί. Οι μύλοι που ορθώνονται εδώ είναι οι τελευταίοι πετρόμυλοι, που συναντάμε πριν κατηφορίσουμε στο οροπέδιο. Όλες οι χιλιάδες των μύλων, που έκαναν διάσημο παγκοσμίως το Λασιθί, είναι σιδερένιοι νερόμυλοι με τόσο ελαφριά και "διάφανη" κατασκευή, που, συγκριτικά με τους προηγούμενους, μοιάζουν με εύθραυστες παιδικές κατασκευές.

Λιγότερο ανθεκτικοί ήταν οι πρώτοι ανεμόμυλοι, που τοποθετήθηκαν στα υπάρχοντα πηγάδια για την άντληση αρδευτικού νερού

γύρω στα 1890. Η αρχική τους κατασκευή ήταν ξύλινη και δημιουργούσε πολλά προβλήματα λειτουργίας και αντοχής. Με την εισαγωγή καινοτομιών και τη χρήση σιδερένιων εξαρτημάτων οι τεχνίτες βελτίωσαν τη λειτουργία τους. Μετά το 1920 ο αριθμός τους αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο, "ξεφυτρώνουν" από κάθε σημείο των 24.000 στρεμμάτων του οροπεδίου. Με τα ολόλευκα φτερά τους, που σκιρτούσαν στο παραμικρό φύσημα του ανέμου δημιουργούσαν ένα γιγάντιο σκηνικό, μια χορογραφία μυθική από χιλιάδες χορευτές, πρόθυμους, πειθαρχημένους και ομοιόμορφους, που ήταν αδύνατον να συναντήσει ανθρώπου μάτι οπουδήποτε στον κόσμο. Στ' αλήθεια, είναι πέρα από τη φαντασία μας το θέαμα δέκα περίπου χιλιάδων περιστρεφόμενων ανεμόμυλων, όσοι δηλαδή υπολογίζονται ότι λειτουργούσαν στις δεκαετίες 1930 και '40. Ήταν η ρομαντική αλλά και δύσκολη εποχή στο οροπέδιο. Η μηχανική υποστήριξη στις καλλιέργειες ήταν από υποτυπώδης έως ανύπαρκτη. Όλες οι δουλειές γίνονταν με τα χέρια ή με τη

Μερικοί από τους εναπομείναντες πετρόμυλους - αλευρόμυλους στο Σελί.
Οι παραδοσιακές αγροτικές ασχολίες δεν σταματούν ούτε τον χειμώνα. (δεξιά)

ΦΩΤ. PHOTO DROSSOS

βοήθεια των ζώων: το όργωμα, η σπορά, το θέρισμα, το αλώνισμα, το πότισμα, η συγκομιδή της φημισμένης πατάτας του Λασιθίου, η μεταφορά υλικών και προϊόντων, η κοπή και η μεταφορά των ξύλων, η θέρμανση του σπιτιού με τα τζάκια ή τις ξυλόσομπες, η παρασκευή του φαγητού και του υπέροχου ζυμωτού ψωμιού στη φωτιά και στον ξυλόφουρνο, η εκτεταμένη χρήση του αργαλειού για τα υφαντά της οικογένειας και τόσα άλλα ακόμη. Αυτές οι αλλοτινές γραφικές εικόνες, που αποτελούσαν στοιχεία της καθημερινής ζωής σπανίζουν όλο και περισσότερο στις μέρες μας και τείνουν να εξαφανιστούν.

Θεωρούμε πια σπάνιο και συλλεκτικό φωτογραφικό θέμα την εικόνα ενός αγωγιάτη με το γαϊδουράκι του ή μιας γυναίκας που γνέθει το μαλλί στη ρόκα ή που κουβαλάει ξύλα στην πλάτη. Και είναι πράγματι σπάνιες εικόνες. Σε μερικά χρόνια δεν θα υπάρχουν ούτε αυτές.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας λοιπόν είχε κατα-

λυτική επίδραση και στη χρήση των ανεμόμυλων. Γύρω στο 1955 οι πρώτες βενζινοκίνητες αντλίες κάνουν την εμφάνισή τους στο οροπέδιο και αμέσως μετά την καθιέρωσή τους, σταματά η εγκατάσταση νέων ανεμόμυλων. Με την φθίνουσα πορεία της χρήσης τους οι ανεμόμυλοι περιορίζονται το 1973 στους **8.000** και το 1983 στους **1.000**, (όσους περίπου αντίκρισα κι έμεινα έκθαμβος, την πρώτη φορά που διέσχισα το Λασιθί). Σήμερα δεν υπάρχουν παρά ελάχιστοι, διάσπαρτοι εδώ κι εκεί. Ο θρυλικός Λασιθιώτικος κάμπος, που πρόβαλλε ξαφνικά σαν παραμυθένιος τόπος από το στόμιο του ανχένα και άφηνε άναυδους εκατοντάδες χιλιάδες επισκέπτες, παραμένει μόνο στη θύμηση των παλαιότερων ή σε κάποιες καρτ-ποστάλ της εποχής. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει, ότι μετά την χειμερινή περίοδο δεν ανοίγουν πάλι στις πνοές του ανέμου κάποια λευκά φτερά. Είναι όμως τόσο λίγα, που δεν αρκούν για να επαναυσιτήσουν το θέαμα, που έκανε

παγκοσμίως μοναδικό και διάσημο το Λασιθί. Σήμερα, η - έτω και μερική - αναβίωση του παρελθόντος προβληματίζει κατοίκους και φορείς, αφού οι ανεμόμυλοι είναι το "σήμα κατατεθέν" του οροπεδίου του Λασιθίου και πόλος έλξης για τους πολυπληθείς επισκέπτες του. Ήδη από το 1995 υπάρχει μελέτη του Μετσόβειου Πολυτεχνείου για επαναλειτουργία κάποιων ανεμόμυλων με χρηματοδότηση των κατοίκων και υποχρέωσή τους να φροντίζουν τη λειτουργία τους.

Το δειλινό μας βρίσκει να διασχίζουμε το "Τζερμιάδο", έδρα του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου. Καθώς ανηφορίζουμε ανατολικά προς Αγ. Νικόλαο, ένα παράξενο φως, μας υποχρεώνει να σταματήσουμε. Μακριά στον δυτικό ορεινό ορίζοντα ο ήλιος χαμηλώνει ανάμεσα σε σύννεφα, βάφοντας τα πάντα ολόγυρά του με ανταύγειες πορφυρές. Εκθεμιμένοι στον ψυχρό βοριά του υψομέτρου των 900 μ., απομένουμε για ώρα εκστατικοί απέναντι σ' αυτό το ηλιοβασιλέμα, ένα από τα θεαματικότερα που θα μπορούσε να μας χαρίσει το οροπέδιο. Όταν πια το φως είναι

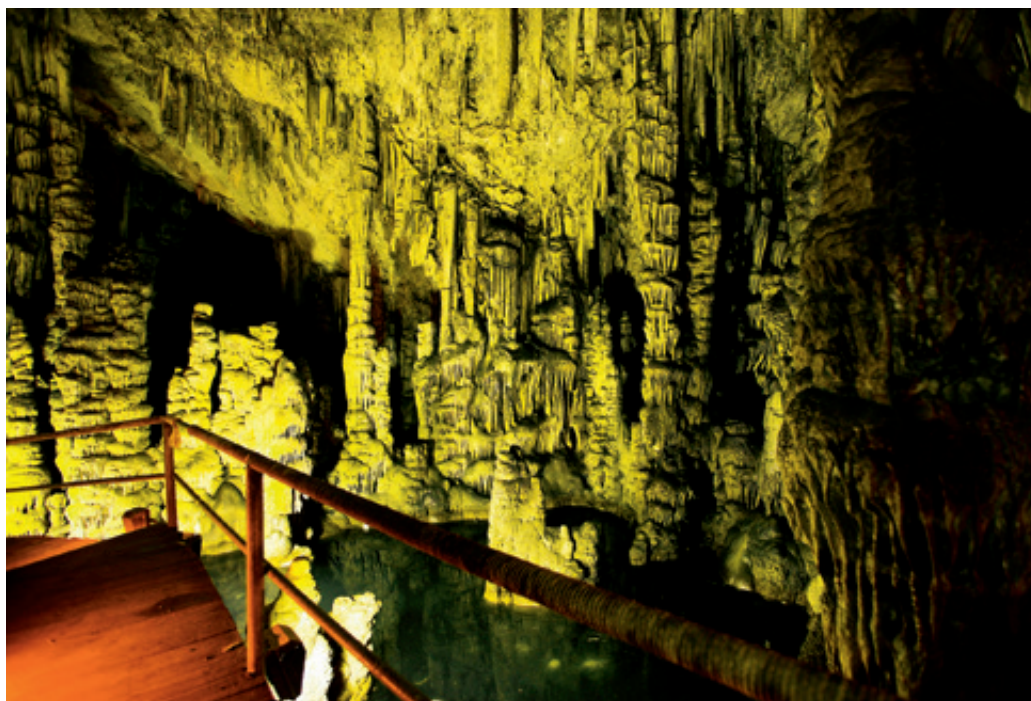
πολύ λιγοστό για τις φωτογραφικές μας μηχανές, βρίσκουμε ζεστό καταφύγιο στο γειτονικό ταβερνάκι "ΣΚΑΠΑΝΗΣ", που τα παράθυρά του είναι αντίκρου σ' αυτό το υπερθέαμα. Την ώρα τούτη της σπάνιας ομορφιάς, πλάι στο αναμμένο τζάκι, γιορτάζουμε με Κρητικό κρασί και τσικουδιά την πρώτη νύχτα της επανόδου μας στην Κρήτη. Ωμά άγρια χόρτα του βουνού, τραχανάς, μακαρόνια χειροποίητα - "κιουφιχτά" - και θαυμάσια εξυπηρέτηση από την οικογένεια του **Μανώλη Μαρμακεθιανάκη**, σ' ένα από τα ωραιότερα σημεία του Λασιθίου.

Είναι πια νύχτα, όταν φτάνουμε στον παραδοσιακό ξενώνα "Βιλαέτι", στον οικισμό του Αγ. Κωνσταντίνου. Ο Γιώργος Βιδάλης και η Αλίη, πολύ φιλικό και ανοιχτόκαρδο, μας καλωσορίζουν με αναμμένο τζάκι και ωραία τσικουδιά. Αποκοιμιόμαστε με τις φλόγες του τζακιού. Όσο κι αν η κεντρική θέρμανση θεωρείται απαραίτητη, η μαγεία του τζακιού μια ψυχρή χειμωνιάτικη νύχτα δεν έχει υποκατάστατο.

ΣΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ

Ο χειμώνας είναι αισθητός στο Λασιθί. Εδώ, στο υψόμετρο των 850 μ., ο καιρός ελάχιστη ομοιότητα έχει με τον ήπιο καιρό στα παράλια της Κρήτης. Ήδη τα ξημερώματα το θερμοόμετρο μετά βίας δείχνει 3 βαθμούς πάνω απ' το μηδέν. Ο ουρανός, ωστόσο, εξακολουθεί να είναι γαλανός με λευκά θεαματικά σύννεφα.

Ξεινιάμε την περιήγησή μας με προορισμό μας το **Ψυχρό**. Στη διαδρομή περνάμε διαδοχικά από τα χωριά **Αγ. Γεώργιος, Κουδουμαλιά, Αβρακόντες, Καμινάκι, Μαγουλάς**. Στο Ψυχρό σταματάμε. Μια πινακίδα μας κατευθύνει στο ανηφορικό καλντερίμι προς το Δικταίο Άντρο.

Αν το Οροπέδιο Λασιθίου έχει ως ορατό πόλο τουριστικής έλξης τους εναπομείναντες ανεμόμυλους, υπάρχει κάτι ακόμα, αθέατο και με πολύ μεγάλη αρχαιολογική και ιστορική σημασία. Είναι το **Δικταίο Άντρο**, το διασημότερο αρχαίο Κρητικό λατρευτικό σπήλαιο, που βρίσκεται στα έγκατα της θρυλικής αρχαίας **Δίκτης**, ιερού βουνού σ' όλη την κεντρική και ανατολική Κρήτη.

Αρχίζουμε ν' ανηφορίζουμε το φαρδύ καλ-

ντερίμι, σε αρκετά σημεία ανώμαλο και με α-ραιά ενδιάμεσα σκαλοπάτια. Όλη η κατο-τράχλη αυβεστολιθική πλαγιά είναι κατά-φυτη με πουρνάρια σε δενδρώδη μορφή. Σε 13 λεπτά με κανονικό ρυθμό καλύπτουμε την υψομετρική διαφορά των 100 μέτρων από το σημείο εκκίνησής μας και φτάνουμε μπρο-στά στην είσοδο του εκδοτηρίου ειπιτηρίων σε υψόμετρο **1025** μέτρων.

Η θέα του οροπεδίου είναι ήδη εντυπωσιακή. Διακρίνουμε καθαρά αρκετές από τις χαρα-κτηριστικές **"λίγιες"**, τα αποστραγγιστικά κανάλια που είχαν διανοίξει τον 17ο αιώνα οι Ενετοί, για να αντιμετωπίσουν τις πλημ-μύρες του ποταμού **Χαυγά**. Είναι συναρπαστικό ν' απενίξει ακόμη και σήμερα κανείς, μετά από τέσσερις περίπου αιώνες, τις δεκάδες μεγάλες ευθείες γραμμές, που τέμνουν οριζον-τίως και καθέτως το οροπέδιο.

Έρχεται η στιγμή να εισέλθουμε στο σπή-λαιο. Από την εξαιρετική μονογραφία **"Δικ-ταίο Άντρο"** του **Αντώνη Βασιλάκη** αν-τλούμε πληθώρα συναρπαστικών πληροφο-ριών. Σύμφωνα λοιπόν με την αρχαιότερη ελληνική γραπτή παράδοση, τον ποιητή **Η-σίοδο**, το σπήλαιο συνδέεται με την γέννηση και τη λατρεία του **"Κρηταγενή" Δία** αλλά και

του μεγάλου βασιλιά της Κρήτης **Μίνωα**, γιο του πατέρα των θεών. Το Δικταίο Άντρο είναι αναμφισβήτητα πρώτο απ' όλα τα κρητικά σπήλαια σε επιβλητικότητα και μεγαλοπρέπεια, αφού για 6.000 περίπου χρόνια εμπνέει μυστηριακή διάθεση και δέος στον επισκέπτη. Είναι επίσης ένας από τους πρώτους μεγάλους αρχαιολογικούς τόπους στην Κρήτη όπου έγιναν ανασκαφές.

Η ανακάλυψη αρχαίων στο σπήλαιο έγινε το **1880**, από έναν κυνηγό που κατέφυγε για να προστατευθεί από την κακοκαιρία.

Τυχαία με το όπλο του βρήκε ένα χάλκινο ειδώλιο βοδιού. Το γεγονός μαθεύτηκε και όλοι οι κάτοικοι άρχισαν να ψάχνουν για αρχαία. Βρήκαν πολυάριθμα χάλκινα και πήλινα ειδώλια, διπλούς πελέκειες, βέλη, ξίφη, αιχμές δοράτων και πήλινα αγγεία που τα πούλησαν σε διάφορους αγοραστές, ενώ ολόκληρα φορτία με χάλκινα αντικείμενα φαίνεται ότι κατέληξαν σε χυτήρια του Ηρακλείου! Με το σπήλαιο ασχολήθηκαν διαδοχικά οι **Χατζηδάκης** και **Άλμπερ** το 1886, **Έβανς** και **Μάιρς** (1894-96) και ο Γάλλος **Ντεμάρν** το 1897.

Συστηματικός ανασκαφέας όμως υπήρξε ο **Χόγκαρθ** το **1899**. Αξίζει να παρακολουθήσουμε ένα μικρό τμήμα της συναρπαστικής του αφήγησης: *"Στις 12 Ιουνίου 1899 έβαλα περίπου 30 άντρες και γυναίκες να εργαστούν στην απότομη πλαγιά του κάτω σπηλαίου, φωτίζοντας το σκοτάδι με λάμπες πετρελαίου. Πολύ γρήγορα ήρθαν στο φως ποικίλα χάλκινα αντικείμενα και μερικά κομμάτια χρυσού φάνηκαν στα κόσκινα.*

Αν και μια κρούστα από σταλακτίτη είχε καλύψει τα πάντα, άξιζε τον κόπο να την σπάσουμε. Ξαφνικά παρουσιάστηκε ένα χάλκινο μαχαίρι,, που εξείχε από έναν σταλακτίτη - κολώνα και με αφορμή αυτό βρέθηκαν περισσότερες λάμπες και περόνες.

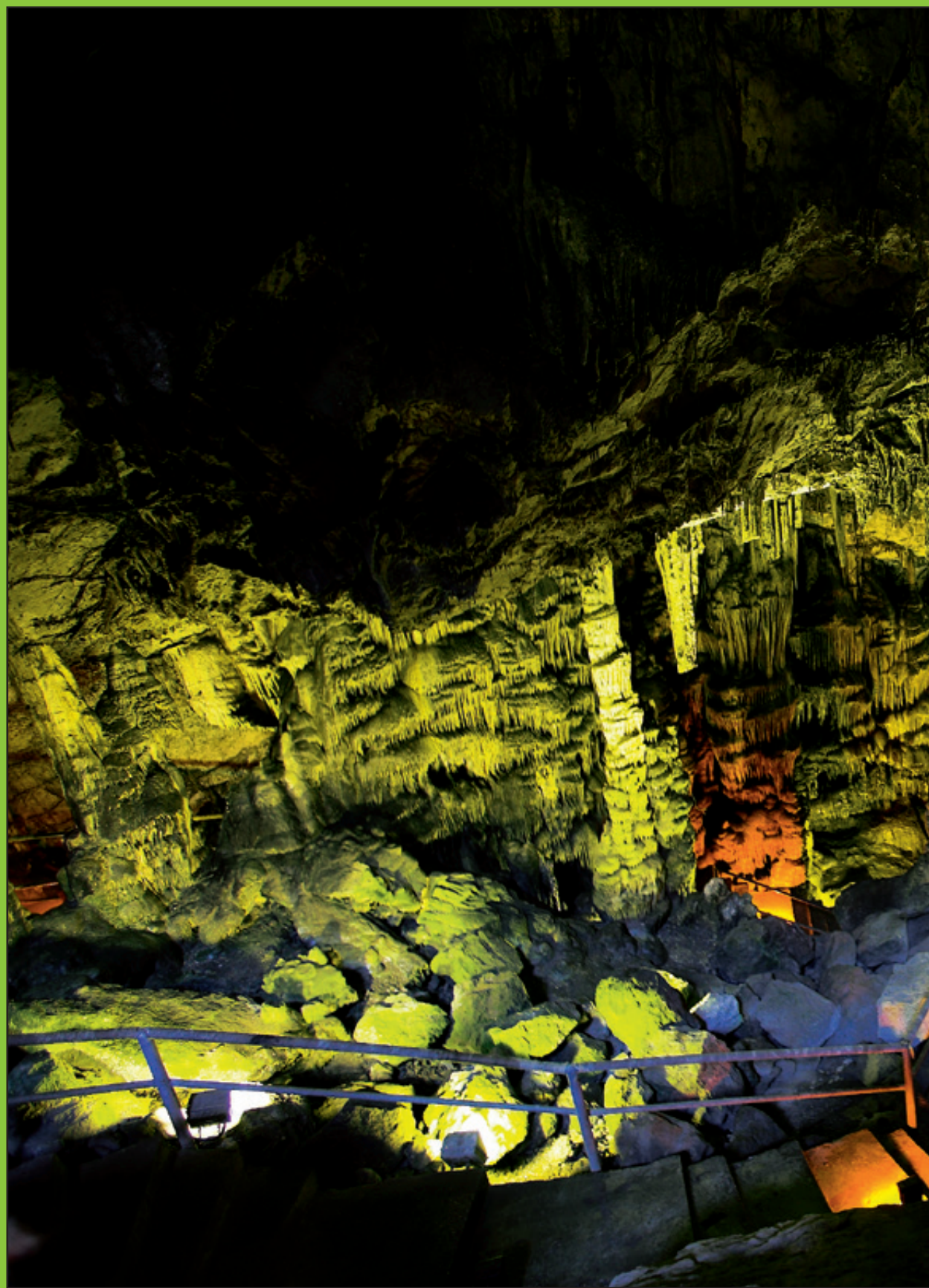
Από τη λάσπη στον πυθμένα της μικρής λίμνης συλλέξαμε πάνω από δώδεκα χάλκινα ειδώλια και μισή ντουζίνα σκαλισμένα κοσμήματα μαζί με αρκετά κοινά δαχτυλίδια, περόνες και λάμπες. Με την ελπίδα της ανταμοιβής που έδινε για τα καλύτερα αντικείμενα οι χωρικοί εργάζονταν με ξέφρενη όρεξη, σκαρφαλώνοντας στις κολώνες που υψώνονταν πάνω από τη λίμνη. Ήταν ένα αλλόκοτο θέαμα, χωρίς προηγούμενο σε εμπειρία κανε-

νός αρχαιολόγου".

Τόσο στο Πάνω όσο και στο Κάτω τμήμα του σπηλαίου έχουν ανακαλυφθεί αναρίθμητα και ποικίλα ευρήματα, χαρακτηριστικά των διαφόρων περιόδων κατοίκησης αλλά και λατρευτικών φάσεων του σπηλαίου. Αξίζει να αναφερθεί, ότι η κατοίκηση και λατρευτική χρήση του Δικταίου Άντρου χρονολογείται από την νεολιθική εποχή και συνεχίστηκε μέχρι τους Ελληνορωμαϊκούς χρόνους, δηλαδή για μια συνολική περίοδο **4.500 περίπου χρόνων!**

Καθώς αρχίζουμε την επίσκεψή μας συναντάμε αρχικά το Πάνω Σπήλαιο, μια αίθουσα εντυπωσιακών διαστάσεων με μήκος 42, πλάτος 19 και μέγιστο ύψος 6,5 μέτρων. Εδώ υπάρχουν μεγάλοι βράχοι και λίγοι σταλαγμίτες. Κατηφορίζοντας αρκετές δεκάδες ελικοειδών σκαλοπατιών ανάμεσα σε πλούσιο διάκοσμο καταλήγουμε στην βάση του σπηλαίου, όπου βρίσκεται η περιφέρμη "*ιερή λίμνη*", με διαστάσεις 16 X 7,5 μέτρα και βάθος ένα περίπου μέτρο. Στον πυθμένα της, όπου ηρεμούσαν για χιλιάδες χρόνια τα αρχαία αντικείμενα, σήμερα λαμπυρίζουν αναρίθμητα σύγχρονα νομίσματα που ρίχνουν οι επισκέπτες. Όλος ο χώρος γύρω από τη λιμνούλα είναι προικισμένος από τη φύση με πλουσιώτατο λιθωματικό διάκοσμο, σταλακτίτες, σταλαγμίτες, κολώνες, παραπετάσματα. Δυστυχώς στα χρόνια που προηγήθηκαν έχουν προξενηθεί πολλές φθορές, ενώ διάκοσμος, οροφή και τοιχώματα είναι μαυρισμένα από τις καπνίες των φωτιστικών μέσων που κάποτε χρησιμοποιούντο.

Όλο το χρόνο, και ιδιαίτερα κατά την θερινή περίοδο, το σπήλαιο προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες, Έλληνες και ξένους. Στα γειτονικά χωριά και κυρίως στο Ψυχρό έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια αξιόλογη τουριστική υποδομή με καταστήματα, κάποια καταλύματα και πολλές καλές ταβέρνες. Στον ευρύτερο χώρο στάθμευσης πριν από το ανηφορικό καλντερίμι λειτουργούν το καλοκαίρι πολλά εστιατόρια και καφέ, τώρα όμως ένα μόνον είναι ανοιχτό, ο "**Δίκτημος**". Με-γάλος και όμορφος χώρος με τζάκι, εξαιρετική θέα στο οροπέδιο, πολύ φιλική και εξυπηρετική η οικογένεια του **Χαρούλαου Γαλανάκη** και άριστης ποιότητας όλες οι γεύσεις που δοκιμάζουμε.

Χειμώνας του 2006. Θα μπορούσε να ήταν εικόνα από άλλη εποχή.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ

Τις επόμενες μέρες ο καιρός εξακολουθεί να είναι ψυχρός, με εντυπωσιακούς σχηματισμούς σύννεφων αλλά και μεγάλα διαστήματα ηλιοφάνειας.

Κάθε μέρα, από νωρίς το πρωί ως το τελευταίο φως, αφιερώνουμε το χρόνο μας σε χαλαρές, αγχολυτικές περιηγήσεις σε κάθε σημείο του οροπεδίου. Με το καλό - γενικά - περιφερειακό ασφάλτινο δίκτυο έχουμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε όλα τα χωριά. Είναι χτισμένα περιμετρικά του οροπεδίου πάνω στο δρόμο, που περνάει είτε από τις παρυφές της καλλιεργημένης έκτασης είτε από τους πρόποδες υψωμάτων. Η εικόνα των χωριών του Λασιθιού είναι περίπου ομοιόμορφη. Σπίτια κανονικών διαστάσεων ή μικρά, περιορισμένης έκτασης πλατειούλες, αρκετοί στενοί δρόμοι, κάποιοι πλακόστρωτοι. Τα παραδοσιακά πετρόχιστα είναι λίγα και

ακόμη λιγότερα αυτά που έχουν να επιδείξουν αξιόλογη αρχιτεκτονική. Επικρατούν το τσιμέντο, το αλουμίνιο και αρκετές φορές κάποια πρόχειρα οικοδομικά υλικά. Υπάρχουν βέβαια και κάποιες συγκεντρώσεις παραδοσιακών σπιτιών, χάνονται όμως μέσα στις ετερόκλητες κατασκευαστικές επιλογές, που έχουν επικρατήσει τα τελευταία χρόνια. Αναξάρτητα πάντως από τη γενική όψη του οικοδομικού ιστού, δεν λείπει το ενδιαφέρον της περιήγησης στα χωριά του Λασιθιού, όπου ανακαλύπτουμε αρκετές γωνιές του παρελθόντος, ταβερνάκια και καφεενεδάκια με ανοιχτόκαρδους ανθρώπους, που πάντα είναι πρόθυμοι να κεράσουν στους ξένους μια τσικουδιά ή ένα καφεδάκι. Στον **Αγ. Γεώργιο**, ένα από τα μεγάλα χωριά της περιοχής, λειτουργούν δυο αξιόλογα μουσεία: το **Κρητικό Λαογραφικό** με πλήθος αντικειμένων λαογραφικού ενδιαφέροντος και, πολύ κοντά του, το **Μουσείο Ελευθερίου**

Βενιζέλου. Στεγάζεται σε λιθόκτιστο κτίριο του 1871 και περιλαμβάνει φωτογραφικό υλικό, ιστορικά ντοκουμέντα και πλήθος ενθυμημάτων που αναφέρονται στον μεγάλο Κρητικό.

Πολύ κοντά στον Αγ. Γεώργιο βρίσκεται και η ιστορική **Μονή της Κρουσταλλένιας**, που η ίδρυσή της πιθανολογείται κατά την Β΄ Βυζαντινή περίοδο (961-1204). Κατά την περίοδο ερήμωσης του Λασιθίου (1284-1514) έπαψε να λειτουργεί και καταστράφηκε, επανασυστήθηκε όμως το 1545 και από τότε συνέχισε το πνευματικό της έργο και τη μεγάλη της προσφορά σ' όλους τους Κρητικούς αγώνες. Ένα σπάνιο και αξιοπερίεργο φαινόμενο που μας εντυπωσιάζει είναι η πασίγνωστη συστάδα 15 κορμών αιωνόβιων πουρνάρων που έχουν φυτρώσει, το ένα δίπλα στο άλλο, γύρω, πάνω και μέσα σ' έναν μεγάλο βράχο στον αύλειο χώρο της μονής.

Πολύ μεταγενέστερη είναι η **Μονή Βιδιανής**, στην ΒΔ πλευρά του οροπεδίου. Το καθολικό

είναι φρουριακής μορφής, κατασκευασμένο με μεγάλους πελεκητούς λίθους στο μέσον πανύψηλων κυπαρισσιών. Η μονή πρέπει να χτίστηκε στις αρχές του 1800 και το 1866 κάηκε από τους Τούρκους. Επανιδρύθηκε το 1879 και λειτούργησε μέχρι το 1943, οπότε σκοτώθηκε από τους Γερμανούς ο τελευταίος ηγούμενος Δωρόθεος Τσαγκαράκης. Το 1990 ο νυν Μητροπολίτης Πέτρας και Χερρονήσου **Νεκτάριος** ξεκίνησε την προσπάθεια αναστήλωσης, που, μαζί με την δημιουργία του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας, συνεχίζεται από τον ηγούμενο **Δωρόθεο**.

Λίγο πιο κάτω από τη Βιδιανή, στο Δ άκρο του οροπεδίου, βρίσκεται η τοποθεσία "**Χώνος**", όπου καταλήγουν όλα τα νερά του Λασιθίου.

Στο κέντρο του Ψυχρού, λίγο πιο κάτω από την εκκλησία, θαυμάζουμε μια μεγάλη σκεπαστή πηγή, που οικοδομήθηκε το 1887. Την περίοδο αυτή, η ροή του θαυμάσιου νερού από τους κρουνούς της είναι απίστευτη.

Πάνω από τον Αγ. Κων/νο ορθώνονται ένας

Ειρηνικές εικόνες στα καταπράσινα λιβαδάκια του Λασιθίου.

Τους χειμερινούς μήνες μεγάλα τμήματα του οροπεδίου κατακλύζονται από νερά

μοναχικός και απότομος λόφος που δεσπόζει σ' όλο το οροπέδιο. Παίρνουμε τον κακατράχαλο χωματόδρομο, που μετά από ενάμισι χιλιόμετρο καταλήγει στην κορυφή του. Εδώ βρίσκεται τσιμεντένια δεξαμενή νερού και το εξωκκλήσι του **Τιμίου Σταυρού**, χτισμένο με πέτρα το 1864 αλλά ασβεστοχρισμένο. Η θέα από το υψόμετρο των 1000 περίπου μέτρων είναι κορυφαία. Μένουμε αρκετή ώρα και αγκαλιάζουμε με το βλέμμα μας

περιμετρικά όλο το οροπέδιο. Είναι πολύ όμορφος τόπος το Λαϊσίθι, κατοικημένος από την νεολιθική εποχή ως τις μέρες μας, με άμεση συμμετοχή σ' όλους τους αγώνες της μακράς ιστορικής διαδρομής της Κρήτης.

Τις συναρπαστικότερες όμως εικόνες της περιπλάνησής μας συναντάμε στο εσωτερικό του οροπεδίου. Στα εύφορα χώματά του στο υψόμετρο των 850 μέτρων ευδοκμούν πολλά και ποικίλα οπωροφόρα δέντρα, οι ονομα-

Τα πάσης φύσεως κηπευτικά καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις στο οροπέδιο. Στο γόνιμο έδαφος τα αγριόχορτα αφθονούν.

στές για την ποιότητά τους πατάτες και ένα πλήθος κηπευτικών, ό,τι μπορεί να φανταστεί κανείς. Πολλά κοπαδάκια προβάτων συναντάμε να βόσκουν αμέριμνα σε καταπράσινα βοσκοτόπια, ενώ στους πρόποδες των κατορθάλων υψωμάτων σκαρφαλώνουν τα κατόικια ψάχνοντας στους θάμνους για τρυφερά φύλλα και βλαστούς. Στα νότια τμήματα του οροπεδίου βλέπουμε να καλλιεργούνται πολλά αμπελάκια, ενώ εκεί κοντά υπάρχει

ένας μεγάλος ταμειντήρας νερού και το στόμιο του **Φαραγγιού του Χανγιά**, που ξεκινάει από το **"Οροπέδιο του Καθαρού"**.

Κατάσπαρτος είναι ο καλλιεργημένος κάμπος με πηγάδια, χτισμένα εσωτερικά με πέτρινα τοιχώματα. Από πάνω τους ορθώνονται τα γυμνά σιδερένια κορμιά των ανεμόμυλων. Λίγοι απ' αυτούς θα έχουν την τύχη ν' αποκτήσουν λευκά πανιά το καλοκαίρι, που θα γυρίζουν όπως παλιά στο φύσημα του ανέμου.

Τα αμπελάκια στο "Καθαρό" ηρεμούν κάτω από το στρώμα του χιονιού.

ΣΤΑ ΟΡΟΠΕΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΙΜΝΑΚΑΡΟΥ

Μέρα με τη μέρα αλλάζει ο καιρός. Η θερμοκρασία πέφτει, τα σύννεφα σκουραίνουν και πυκνώνουν, όλο και πιο συχνά κρέμονται απειλητικά πάνω απ' το οροπέδιο. Πού και πού νοτίζουν τη γη του άλλοτε με ξαφνικές λιγόλεπτες μπόρες και άλλοτε με πολύωρη σιγανή βροχή.

- Προτείνω μια διαδρομή έξω απ' τα στενά όρια του Λασιθιού, λέει ένα μεσημέρι ο Νικόλας. Είναι στο "Καθαρό", ένα οροπέδιο σε πολύ μεγαλύτερο υψόμετρο από το Λασιθί. Ίσως εκεί όλη αυτή η βροχή να είναι χιόνι.

Δεν διστάζουμε καθόλου. Ξεκινάμε από την πλατεία του Τζερμιάδου προς Αγ. Νικόλαο. Στα 5,3 χλμ. στρίβουμε δεξιά. Ανηφοριά, χωματόδρομος κακοτρόχαλος, πέτρες και πουρνάρια, στον νότιο ορίζοντα αχνοφαίνονται οι ακτές του Αγ. Νικολάου. 4 χλμ. μετά την

άσφαλτο στρίβουμε και πάλι δεξιά. Μακριά κατά τη δύση διαγράφεται χαμηλότερα το οροπέδιο Λασιθιού, μ' ένα σχήμα ωσειδές. Σε λίγο χάνεται απ' τα μάτια μας, εμφανίζεται ένα νέο υψίπεδο κυκλωμένο από βουνά. Είναι το "Οροπέδιο Καθαρού", τόπος γνήσια ορεινός, σε υψόμετρο 1100 περίπου μέτρων. Στενόμακρο, πασπαλισμένο με χιόνι, χωρίς οικισμούς και ανεμόμυλους, είναι έρημο αυτή την εποχή. Τα καλοκαίρια, στα 15.000 στρέμματα της γης του, καλλιεργούνται κηπευτικά και σιτηρά, στα πλούσια λιβάδια του βόσκουν πάνω από 40.000 γιδοπρόβατα.

Μας υποδέχεται με δρόμους λασπωμένους, πουρνάρια πελώρια σε σχήμα σφαιρικό, σπίτια αραιοχτισμένα σκόρπια εδώ κι εκεί, χωρίς την παραμικρή ένδειξη ζωής. Μόνον μια καμινάδα καπνίζει σ' αυτή την ερημιά. Είναι στο ταβερνείο του "Ζέφθα", το μοναδικό που μένει και το χειμώνα ανοιχτό.

Ο Γιάννης Σιγανός σηκώνεται από την καρέκλα του πλάι στην αναμμένη μασίνα και μας καλωσορίζει.

- Πώς κι ανεβήκατε εδώ πάνω με τούτο τον καιρό;

- Έ, είπαμε ναρθούμε να σε γνωρίσουμε.

Γενειοφόρος, απλός κι αυθεντικός, ο "ερημίτης του Καθαρού" είναι γνωστότερος στην περιοχή με το παρατσούκλι "Ζέρβας", που το κληρονόμησε από τον αριστερόχειρα προ-

πάππο του. Πέντε χρόνια τώρα, περνάει τις περισσότερες μέρες της ζωής του στο Καθαρό, χαίρεται την ηρεμία και την ωραία φύση, εντοπίζει και συλλέγει απολιθώματα, πίνει κρασάκι με τους φίλους του. Φως ηλεκτρικό δεν έχει. Το καλοκαίρι τού αρκεί η γεννήτρια και το χειμώνα το υγραέριο. Ακούγεται από το ραδιοφωνάκι μουσική, εδώ η τηλεόραση είναι άγνωστη. *Τι να την κάνω; Χωρίς αυτήν είναι καλύτερη η ζωή.*

Το τραπέζακι στον υπαίθριο χώρο του Ζέρβα με το χιόνι του 2006.

Μοναχικοί προσκυνητές του εξωκκλησιού του Αγ. Πνεύματος στο έρημο οροπέδιο του Λιμνάκαρου. (κάτω)

Το ταβερνάκι του είναι μικροσκοπικό, χωράει τρία τραπέζια όλα κι όλα και στη μέση την ξυλόσομπα. Τηγανίζει ο Γιάννης μπιριζόλες χοιρινές και πατατούλες, φέρνει σαλάτα, νόστιμο τυρί, ρακή και ωραίο κρασί. Κάποια στιγμή κατεβάζει απ' το καρφί την κιθαρούλα. Αρχίζει να τραγουδάει μπαλάντες του Παπακωνσταντίνου και Σαββόπουλου. Μαζί του κι εμείς. Έξω η νύχτα πέφτει ζοφερή, αρχίζει ο χιονιάς.

- *Λέω να ξεκινήσετε φίλοι μου, να προλάβετε τον δρόμο ανοιχτό. Η νύχτα θάναι δύσκολη.*
- *Καλή αντάμωση Γιάννη, μια άλλη εποχή.*

Το επόμενο πρωί μας ξυπνάει ένα θόρυβος δυνατός. Ρίχνουμε μια ματιά έξω απ' τα τζάμια. Αμέτρητες λευκές μπαλίτσες αναπηδούν στις πλάκες.

- *Αυτό είναι το "κοκοσάκι", λέει ο Νικόλας.*

Σύντομα να περιμένετε και χιόνι.

Ξεινιάμε για μια βόλτα στο παγωμένο οροπέδιο. Ένα πελώριο σκούρο σύννεφο αποσπάται από το βόρειο τμήμα του ουρανού και μας πλησιάζει με ταχύτητα. Σε λιγότερο από τρία λεπτά ξεσπάει η χιονοθύελλα, σφοδρή, γοητευτική.

Κρατάει ελάχιστα λεπτά κι ύστερα ανηφορίζει προς τα νότια, στην οροσειρά της Δίκτης. Ο καιρός ξαναγίνεται ήρεμος, όπως πριν.

- *Τώρα στο οροπέδιο του "Λιμνάκαρου" θα πέφτει πολύ χιόνι, μουρμουρίζει ο Νικόλας.*

- *Να ερμηνεύσω αυτή τη δήλωση σαν επιθυμία; τον ρωτάω.*

Περιορίζεται να χαμογελάσει. Από τον οικισμό **Αβρακόντες** παίρνουμε τις ανηφοριές. Το ασφάλτινο οδόστρωμα πολύ γρήγορα γίνεται χωμάτινο. Μετά από μερικές στροφές εξαφανίζεται το χώμα, δίνει τη θέση του σ' ένα λευκό, απάτητο χαλί, που όσο πάει γίνεται παχύτερο. 5 χλμ. μετά τους Αβρακόντες φτάνουμε στο οροπέδιο του **Λιμνάκαρου**. Τα πάντα είναι λευκά, το χιόνι ξεπερνάει τους 10 πόντους. Τα βήματά μας μας οδηγούν στο εκκλησάκι του **Αγ. Πνεύματος**. Είναι τα μοναδικά ίχνη στην παρθένα επιφάνεια του χιονιού.

Ξεπερνώντας με αργή τετρακίνηση πολλές αθέατες παγίδες, διασχίζουμε το οροπέδιο με κατεύθυνση ανατολική. Το τελευταίο επικίνδυνο σημείο της διαδρομής είναι ο πολύ στενός και παγωμένος κατηφορικός δρόμος,

πάνω από ένα άγριο φαράγγι. Μετά από 13 συνολικά χιλιόμετρα καταλήγουμε στην άσφαλτο, μπροστά στον κοιμητηριακό ναό του **Αγ. Σάββα**, 100 μέτρα από τα πρώτα σπίτια του Αγ. Γεωργίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα σε μια εβδομάδα το χειμωνιάτικο Λασιθί μας χάρισε όλους τους καιρούς: ήλιο, ζέστη, βροχή, χιόνι και χαλάζι. Μας επιφύλαξε όμως και μια γευστική έκπληξη: ψαρόσουπα από φρεσκοτάτο ροφό. Τον έφερε το τελευταίο βράδυ στον ξενώνα ΒΙΛΑΕΤΙ ο **Γιάννης Αρχάβλης**, μεγάλος ταξιδευτής και φανατικός αναγνώστης του περιοδικού, από το πρώτο κιάλας τεύχος.

- *Τόσες φορές είπα να σας γράψω, μα αμελούσα. Και να τώρα, που σας συνάντησα στον τόπο μου.*

Ψαρόσουπα εκλεκτή, ροφός βγαλμένος απ' τον ίδιο μες το καταχειμώνα.

- *Άντε, επιτέλους να ξεφύγουμε και λίγο από το κρέας, λέει χαρούμενη η Άννα.*

- *Αυτό είν' αδύνατο στην Κρήτη, λέει η Αλίκη και εμφανίζει στο τραπέζι γίδα βραστή και πιλάφι Κρητικό.*

- *Εγκρίνω και επανξάνω, λέει δίπλα της ο Γιώργος, καθώς σudaυλίζει τα κάρβουνα στο τζάκι και ρίχνει πάνω τους κομμάτια χοιρινού. Τελικά αποδείχθηκε παραπλανητικό το θαλασσινό μενού. Ήταν μόνον ο μεζές για τσικουδιά, η συνεισφορά του Γιάννη στο κέφι της παρέας. Αδύνατον στην Κρήτη ν' αποφύγεις την παράδοση!*

Ευχαριστούμε θερμά:

Τον Δήμαρχο κ. **Γεώργιο Μηλιαρά**. Την **Μανώλια Κοντογιάννη** από τον Δήμο Λασιθίου για τις βοήθειές της. Τον **Γιώργο Βιδάλη** και την **Αλίκη Διαλυνά** για τις πρόθυμες εξυπηρετήσεις στον ξενώνα "ΒΙΛΑΕΤΙ". Τον Πρόεδρο του Τοπ. Συμβ. Αγ. Γεωργίου **Γιάννη Αρχάβλη**. Τον **Νικόλα Λουκάκη** για τη συνολική του συμμετοχή. Τον φωτογράφο **Βασίλη Δρόσο** για την ευγενική παραχώρηση του φωτογραφικού του υλικού. Τον **Ζέροβα** για τις ωραίες στιγμές στο ταβερνάκι του.

Ανάβαση στην κορυφή Σπαθί. Η εσχάτη αιχμή του όρους Δίκητη.

Πολλά χρόνια είχα να επισκεφτώ το βουνό που ως παιδί με μύησε στην ορειβασία και την αναρρίχηση. Πες η απόσταση, αφού τα τελευταία χρόνια ζω στην πρωτεύουσα της χώρας, πες οι επιλογές άλλων βουνών... Ο κόμπος είχε φτάσει πια στο χτένι. Ενδόμυχα το επόμενο βουνό που θα ήθελα δεν ήταν άλλο από το όρος Δίκητη.

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΥΚΑΚΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗΣ

....και λασιθιώτικα βουνά, γεια σου παντέρμη Κρήτη

Το κατοτράχαλο βουνό...

Είμαι 4 Ιανουαρίου και απέναντί μας ξεπροβάλλει αγνά με τις πρώτες ηλιαχτίδες. Με υψόμετρο που σκαρφαλώνει στα **2.148 μ.** χήζεται επάξια το τρίτο υψηλότερο βουνό της Κρήτης. Τόπος γνωστός κιόλας από την αρχαιότητα αφού στις παρυφές του φιλοξενεί το Δικταϊόν Άντρον, το σπήλαιο στο οποίο κατέφυγε η Ρέα για να γεννήσει, μακριά από τον παιδοκτόνο Κρόνο, τον Δία, τον βασιλιά των θεών και των ανθρώπων. Τεράστιοι πρίνοι, βαλανιδιές και σφεντάμια

καλύπτουν τις πλαγιές του στα χαμηλά, ενώ πιο ψηλά κυριαρχεί η θαμνώδης βλάστηση.

Το βουνό είναι διακριτικά στολισμένο αλλά, μόνον για κάποιο έμπειρο μάτι, με πολλά σπάνια, ακόμα και για την Κρήτη, ενδημικά είδη. Ανάμεσα στ' άλλα, η **Κρητική τουλίπα** (*Tulipa cretica*), **Χιονοδόξα** (*Chionodoxa cretica*), αλλά και το φημισμένο πλέον **Δίκταμο** ή Έρωντας (*Dictamnus origanus*). Στις απόκρημνες πλαγιές του βρίσκουν καταφύγιο το **Όρνιο** (*Gyps fulvus*) ή σκάρα στη ντοπιολαλιά, ο **Χρυσαιτός** (*Aquila chrysaetos*) ή βιτσίλα, ο **Πετρίτης** και το σπάνιο πια αρπακτικό

πτηνό ο **Γυπαετός** (*Gypaetus barbatus*) ή κοκαλάς.

Περπατώντας ανάμεσα στα αναρίθμητα αμνοερίφια, που τριγυρίζουν στα ορεινά της Κρήτης, πολύ συχνά συναντάμε λαγούς και πέρδιδες.

Ένα μοναδικό οικοσύστημα...

Είμαι ακόμα χάραμα και κατευθυνόμαστε από το χωριό **Άγιος Γεώργιος** προς το οροπέδιο **Λιμνάκαρο** στα **1050 μ.** Στόχος μας η ανάβαση στην ψηλότερη κορυφή του όρους, το **Σπαθί**. Πριν το **Eco Park Lasinthos** κι-νούμαστε αριστερά σε χωματόδρομο ακριβώς πάνω από το παλιό κοιμητήριο του Άγιου Σάββα. Όπως διαπιστώσαμε ο δρόμος σε ορισμένα σημεία θέλει προσοχή, ιδίως εάν έχουν λιώσει τα πρώτα χιόνια και έχουν δημιουργηθεί νεροφαγώματα. Ήμασταν προετοιμασμένοι για μία καθαρά χειμωνιάτικη ανάβαση αλλά λόγω των ισχυρών νοτιάδων που έπνεαν στην περιοχή τις προηγούμενες μέρες το βουνό δεν μας έκανε την χάρη να το δούμε ολόλευκο αφού τα χιόνια είχαν λιώσει, κάτι σπάνιο για την εποχή.

Μέσα από βουσκοτόπια και κάποιες καλλιέργειες αρχίζουμε ν' ανηφορίζουμε σε δάσος με πρίνους και βαλανιδιές. Προσπερνάμε μία μάντρα και μετά από πολλές ταλαιπωρίες (αφού κινούμασταν μ' ένα χαμηλό Lancia Delta) φτάνουμε στο οροπέδιο Λιμνάκαρο. Αφήνουμε το αυτοκίνητο σ' ένα μικρό πλάτωμα, απέναντι ακριβώς από τα τεράστια (χαρακτηριστικά) ολοστρόγγυλα πουρνάρια. Σε τούτο το σημείο ο πολιτιστικός σύλλογος Αγίου Γεωργίου έχει αναρτήσει ταμπέλα "**Απαγορεύεται το μαζέμα των χόρτων**" αφού στην περιοχή φύονται πολλά βρώσιμα χόρτα και πολλοί επιτήδειοι τα μαζεύουν με σκαπανάκια ξεριζώνοντάς τα και βλάπτοντας ανεπανόρθωτα την χλωρίδα της περιοχής.

Εκεί, ανάμεσα στα πουρνάρια, στέκεται εδώ και χρόνια το **Μητάτο του Σάββα** που πέφτει σε χειμερία νάρκη το Νοέμβριο και ζωντανεύει ξανά τέλη άνοιξης αρχές καλοκαιριού. Εάν σας βγάλει ο δρόμος καλοκαίρι προς τα μέρη του μην αμελήσετε να πείτε μία καλημέρα. Εκείνος θα σας την ανταποδώσει μ' ένα θεσπέσιο κοιμάτι τυρί και μία ταικούδιά.

Έχει ήδη ξημερώσει και το βουνό μας σκεπάζει με τις επιβλητικές του ορθοπλαγιές. Η

θέα του μας έχει συνεπάρει και με γοργούς ρυθμούς ετοιμαζόμαστε να ξεκινήσουμε την ανάβαση.

Στόχος μας είναι το διάσελο που φαίνεται στο βάθος προς το νότο. Ακριβώς κάτω από το μητάτο συνεχίζει χωματόδρομος με νότιο προσανατολισμό που σε κάποιο σημείο ανηφορίζει απότομα λες και θέλει να διεισδύσει στα λούκια και στις κόψεις του βουνού. Εκεί συνεχίζουμε ευθεία. 35 περίπου λεπτά μετά το μητάτο συναντάμε και το πρώτο σημαϊάκι, σημαδι του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4.

Για να φτάσουμε σε αυτό το σημείο έχουμε δύο ακόμα επιλογές:

1. Εάν θέλουμε να περπατήσουμε, από το οροπέδιο Λαισθίου ξεκινάει μονοπάτι από το χωριό Άγιος Γεώργιος, μάλλον παλιό καλντερίμι και μας οδηγεί στο Λιμνάκαρο σε μία - μιάμιση ώρα.

2. Εάν τώρα θελήσουμε να ανέβουμε με αμάξι, από το χωριό Αβρακόντε, όπου και συναντάμε ταμπέλα, ξεκινά άλλος ένας χωματόδρομος. Είναι μάλλον και η καλύτερη λύση για μία γρηγορότερη ανάβαση στο Λιμ-

νάκαρο. Η επιλογή αυτή μας οδηγεί και στην παλιά εκκλησίτσα, Άγιο Πνεύμα, στα δυτικά του οροπεδίου. Στην εκκλησία αφήνουμε το αμάξι και συνεχίζουμε πλέον με τα πόδια παίρνοντας ως μπουσουλα τον χωματόδρομο που κινείται με νότιο - νοτιοανατολικό προσανατολισμό. Μ' ένα μέτριο ρυθμό βρισκόμαστε στο σημαϊάκι έπειτα από είκοσι - είκοσι πέντε λεπτά.

Το αυτοκίνητό μας έχει μετατραπεί σε μία κόκκινη κουκίδα. Το τεράστιο και καταπράσινο οροπέδιο Λαισθίου έχει αρχίσει ν' αχνοφαίνεται με φόντο τη κορυφή **Σελένα (1559μ.)**. Οι ορθοπλαγιές δείχνουν πιο κοντά και η αίσθηση της ανάβασης μας κυριεύει.

Οι βαθιές πτυχώσεις (λούκια) και οι σαν μαχαίρι κόψεις ορθώνονται σκίζοντας τον ουρανό κάνοντάς μας να νιώθουμε ασήμαντοι μπροστά σ' αυτό το γεωλογικό μεγαλείο. Είμαι κατενθουσιασμένος που ανεβαίνω ξανά το βουνό που αγάπησα όσο κανένα άλλο έπειτα από επτά και πλέον χρόνια.

Δεν έχει περάσει μισή ώρα απροβλημάτιστη πορείας και φτάνουμε στο διάσελο πριν τον

Οι βαθιές πτυχώσεις (λούκια) και οι σαν μαχαίρι κόψεις ορθώνονται σκίζοντας τον ουρανό κάνοντάς μας να νιώσουμε ασήμαντοι μπροστά σ' αυτό το γεωλογικό μεγαλείο.

Από την κορυφή ο κόλπος του Μεραμπέλου. Ακριβώς μπροστά μας διακρίνουμε και το οροπέδιο του Καθαρού.

"διάσημο" Χαλασά (τοπωνύμιο που δεν έχει πάρει αδίκως το όνομα αυτό). Πρόκειται για μία σάρα (πλαγιά με πέτρες) κλίσεως είκοσι - είκοσι πέντε μοιρών που ειδικά το καλοκαίρι είναι αρκετά επώδυνη... Εδώ πρέπει να δώσουμε και ιδιαίτερη προσοχή αφού το μονοπάτι, όπως φαίνεται, χιλιάει κάθε χρόνο με την ισχυρή χιονόπτωση και δεν υπάρχει σήμανση με σημαϊάκια παρά με πολύ αγνά σημάδια από σπρέι και κούκους (συστάδες από πέτρες).

Ο ήλιος κάνει ό,τι μπορεί για να ζεστάνει το κρύο βουνό αλλά η θερμοκρασία είναι αρκετά χαμηλή και ο άνεμος που μας χτυπάει, σ' εκείνο το πλάτωμα, δεν αστειεύεται. Βρίσκουμε μία τεράστια πέτρα και ξαπουσταινουμε για λίγα λεπτά.

Προφυλαγμένοι από τη μαγιά του Αιόλου αγναντεύουμε το Λιμνάκι και στο βάθος το οροπέδιο Λασιθίου. Ιδιαίτερες στιγμές, που όμως δεν πρέπει να μας απορροφήσουν για πολύ, αφού υπάρχει ακόμα πολλές δρόμος μπροστά.

Συνεχίζουμε και πολύ γρήγορα διαπιστώνουμε ότι χρειάζεται περισσότερη προσπάθεια, απ' ό,τι υπολογίζαμε, για την εξεύρεση

του υποτυπώδους μονοπατιού. Με κατεύθυνση νοτιοανατολικά, σαν ιχνηλάτες, με όλες μας τις αισθήσεις σε εγρήγορση, αναζητάμε μήπως και δούμε κάπου πιο μακριά ένα σημάδι, κάτι τέλος πάντων που να μας οριζεί πώς πρέπει να κινηθούμε προς τα κει.

Μετά από πολύκοπη προσπάθεια και το βλέμμα πάντα χαμηλωμένο, βρισκόμαστε πλέον ψηλά... Δεν έχουν περάσει σαράντα λεπτά και βρισκόμαστε στην έξοδο του Χαλασά, σε υψόμετρο 1900 περίπου μέτρων. Η θέα προς το ψηλότερο βουνό του νησιού, τον Ψηλορείτη, είναι μαγευτική. Από κει και έπειτα η Κρήτη ξεδιπλώνεται μπροστά μας.

Δίπλα μας η κορυφή **Αφέντης Χριστός 2141μ.**, δεύτερη ψηλότερη κορυφή της Δίκτης με το ομώνυμο εκκλησάκι. Εκεί κάθε χρόνο στις **6 Αυγούστου** πραγματοποιείται ένα μικρό πανηγύρι που συγκεντρώνει κόσμο από τις γύρω περιοχές. Είναι ευκαιρία για τον περιπατητή να βρεθεί την συγκεκριμένη ημερομηνία στο μέρος αυτό και να ταξιδέψει σε ήθη και έθιμα που διατηρούνται απόφια, ακόμα και σήμερα, στο πέρασμα του χρόνου.

Λίγο νερό και η συνέχεια δείχνει πιο εύκολη αφού το βουνό μας σπρώχνει προς την έσχατη αιχμή του...

Κινούμαστε στην πολύ χαρακτηριστική κόψη προς τ' αριστερά συναντώντας συχνά πια σημάδια και κούκους. Χρειαζόμαστε κάπου μιάμιση ώρα ακόμα για την κορυφή.

Όσο ανεβαίνουμε, τόσο και η αίσθηση του ύψους μας εξιτάρει. Βαδίζουμε στην κορυφογραμμή του βουνού και το χάος που αποκαλύπτεται κάτω από τα πόδια μας, σπρώχνει την αδρεναλίνη στα ύψη.

Αυτό το κομμάτι της διαδρομής απαιτεί και την προσοχή μας, ιδιαίτερα όταν φυσάει πολύς αέρας ή όταν το φρέσκο χιόνι έχει σκεπάσει με περιωσή μαιεστρία τα βαθιά χαράκια (σχισμές) που δημιουργούνται ανάμεσα στους γεωμετρικούς σχηματισμούς των βράχων.

Η κορυφή είναι πολύ κοντά.

Λίγα ακόμα βήματα και επιτέλους στεκόμαστε στο πιο ψηλό υψομετρικό. Μία παιδική χαρά, ανάμεικτη με βαθιά ικανο-

ποίηση, μας έχει πλημμυρίσει. Οι αναμνήσεις κατακλύζουν με αστραπιαία ταχύτητα τη σκέψη μου.

Σαν τότε που μέσα από αυτό το άγριο προικισμένο ανάγλυφο εγώ μάθαινα περίπου τι σημαίνει φύση, τι σημαίνει παρέα, τι σημαίνει βουνό...

Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς! Από βορρά το κρητικό πέλαγος με τη νήσο **Ντία** και πιο κοντά το οροπέδιο Λαιθίου. Προς τα βόρειο ανατολικά ο κόλπος του **Μεραμπέλου** με τη νήσο **Ψείρα** και τον **Άγιο Νικόλαο**. Σε απόσταση ενός χιλιομέτρου, προς τα ανατολικά, η κορυφή **Λάζαρος (2080μ)**, η τρίτη ψηλότερη κορυφή της Δίκτης. Κάτω ακριβώς από το Λάζαρο και τ' οροπέδιο του **Καθαρού**. Ακόμα το όρος **Θρυπτή**, το **Κουφονήσι**, η νήσος **Χρυσή**, ο **Ψηλορείτης** και οι πρόποδες του...

Άξαφνα ένα κοπάδι πέρδικες κάνει αισθητή την παρουσία του με το χαρακτηριστικό βουητό από το νευρικό του πέταγμα. Πραγματικά περίεργο γι' αυτήν την εποχή.

Ένα θέαμα που σίγουρα μας αποζημιώνει για την πολύωρη πεζοπορία. Έχουν περάσει

Η θέα προς το ψηλότερο βουνό του νησιού, τον Ψηλορείτη, είναι μαγευτική. Από κει και έπειτα η Κρήτη ξεδιπλώνεται μπροστά μας...

τρεισήμισι ώρες από την στιγμή που αποχαιρετήσαμε το ηρωικό μας Lancia. Έχει φτάσει η ώρα της επιστροφής και σιγά σιγά κατηγορούμε αντιστρέφοντας το μονοπάτι που μας οδήγησε σε τούτο τον φανταστικό τόπο. Καθώς κατεβαίνουμε, διακρίνουμε προς τα δυτικά και πολύ χαμηλότερα την κορυφή **Στροβίλι 1350μ** όπου βρίσκεται το καταφύγιο του **ΕΟΣ Λασιθίου** που έχει έδρα τον Άγιο Γεώργιο. Δυστυχώς χτίστηκε σε σημείο που δεν εξυπηρετεί την κλασική ανάβαση του βουνού. Απ' ό,τι πληροφορήθηκα εκ των υστέρων δεν είναι ακόμα σε πλήρη λειτουργία, όμως μπορεί να φιλοξενήσει πεζοπόρους που θα έχουν στην κατοχή τους υπνόσακους. Ο δρόμος προς τα πίσω συνεχίζεται με βαριά καρδιά. Αντικρίζουμε ξανά από κοντά τις επιβλητικές ορθοπλαγιές. Εκεί που για τους μνημένους της αναρρίχησης υπάρχει ένα πλήθος αναρριχητικών διαδρομών, χειμερινών και καλοκαιρινών. Το πέτρωμα είναι ασβεστολιθικό, ιδιαίτερα όμως σαθρό σε κάποιες περιπτώσεις. Βέβαια το σκαρφάλωμα σε τούτο το βουνό προσφέρει αρκετά συχνά ισχυρές συγκινήσεις, αφού με λίγη τύχη μπορεί κανείς να έχει παρέα κάποιο μεγάλο αρπακτικό.

Είμαστε πια κοντά στο αυτοκίνητο και νιώθουμε ξανά την επίδραση του πολιτισμού. Μόνο και στη σκέψη ότι απομακρυνθήκαμε από την κορυφή αυτή νιώθουμε μία γλυκιά μελαγχολία. Ένα συναίσθημα που σίγουρα μας ωθεί να επισκεφτούμε ξανά αυτό το άγριο κρητικό βουνό, να περπατήσουμε στα κακοτράχαλα μονοπάτια του και ν' αφευθούμε στις συγκινήσεις που απλόχερα προσφέρει.

Ευχαριστώ θερμά τον φίλο **Κωνσταντίνο Σταυρακάκη** για την παρέα του κατά την διάρκεια αυτής της ανάβασης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ♦ Α. Βασιλάκη, “**ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ**”, Εκδ. Δήμου Οροπέδιο Λασιθίου, Λασιθί 2002.
- ♦ Γ. Παναγιωτάκη, “**ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ**”, εκδ. Ι. Μητρόπολη Πέτρας και Χερσονήσου.
- ♦ Ε. Παχυγιαννάκη (Πρωτοπρεσβύτερου), “**ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΣ ΚΑΡΑΙΩΤΙΣΣΑΣ**”, εκδ. Μητρ. Πέτρας και Χερσονήσου.

Παραδοσιακός Ξενώνας

Αγ. Κωνσταντίνος
Οροπέδιο Λασιθίου ΚΡΗΤΗ
 Τηλ. 28440 / 31983, 6977 248.456
www.vilaeti.gr

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
ΑΡΓΟΥΛΙΑΣ

Τζεριμάδες, Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης.
Τηλ.: 6972 234275, Τηλ. 2810-244696

Τμήμα από τον χάρτη ...ΚΡΗΤΗ Ι : 125.000 των εκδόσεων Leadercom.

ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Τηλ. 28440-89049.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΕΟΣ Λασιθίου : Τηλ. 2810.300.600 & 21810.318.308

Καταφύγιο (Καλικιάκης Γιώργος) : Τηλ 6974.461.144

ΕΟΣ Ηρακλείου : Τηλ 2810.227609

Cretan adventures : Τηλ 2810 332772

ΔΙΑΜΟΝΗ

- Παραδοσιακός Ξενώνας **“ΒΙΛΑΕΤΙ”** (ΑΓ. ΚΩΝ/ΝΟΣ) Τηλ. 28440-31983, 6977-248456, 6974-469594.

- Παραδοσιακά Διαμερίσματα **“ΑΡΓΟΥΛΑΣ”** (ΤΖΕΡΜΙΑΔΟ) Τηλ. 28440-22754, 2810-244696.

- Οικολογικό Παραδοσιακό Πάρκο **“ΛΑΣΙΝΘΟΣ”** (Διαμονή-εστίαση-οικολογικά προϊόντα-ζώα και πτηνά) Τηλ. 28440-89101.